

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/259899783>

Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen – en rättspsykologisk studie [Legal practitioners' beli....

Article *in* Svensk juristtidning · January 2012

CITATIONS

2

READS

221

3 authors:

Sara Landström

University of Gothenburg

55 PUBLICATIONS 336 CITATIONS

SEE PROFILE

Rebecca M. Willén

Ronin Institute

15 PUBLICATIONS 103 CITATIONS

SEE PROFILE

Eric Bylander

Uppsala University

43 PUBLICATIONS 8 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Sexual abuse against preschoolers: The prosecutor's knowledge and willingness to prosecute [View project](#)

Victim blaming in rape cases: Empirical studies of understudied situations [View project](#)

Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen — en rättspsykologisk studie*

Ska vi ha biosalonger då, säger någon och ett hjärtligt skratt bryter ut.

DOMKRETSEN 4/2006

Av fil. dr SARA LANDSTRÖM, doktorand REBECCA WILLÉN och docent ERIC BYLANDER¹

Processlagstiftningsreformen En modernare rättegång (EMR) har inneburit en ökad användning av modern teknik i rättsliga förfaranden. Frågan hur rättspraktiker uppfattar att denna teknik påverkar deras bedömningar av exempelvis trovärdighet är inte minst därför högaktuell.

Rättspsykologiska studier har visat att förhör och förhörspersoner förmedlade genom ljud- och bilduppspelning (videouppspelning) eller ljud- och bildöverföring (videokonferens) bedöms som mindre trovärdiga och tillförlitliga än de som hörs på plats i rättssalen. De flesta av dessa studier har baserats på lekmäns bedömningar av fiktiva vittnesmål. Syftet med denna studie är att undersöka rättspraktikers inställning till den moderna ljud- och bildtekniken, liksom vilken betydelse de anser att presentationsformatet har vid bedömningar av målsägandes tillförlitlighet och trovärdighet i brottmål. Studien utgörs av enkätsvar från 400 svenska rättspraktiker (poliser, nämndemän, åklagare och lagfarna domare).

Studiens resultat visar att respondenterna överlag var positiva till såväl videokonferens som videoinspelade tingsrättsförhör. Som fördelar framhölls att tekniken kan vara till stor hjälp för målsägande genom att reducera deras stress och öka utsagornas korrekthet. I linje med tidigare forskning menade man dock att de som hörs på plats i rättssalen framstår som mer tillförlitliga och trovärdiga än de som hörs genom videokonferens eller uppspelad video. Respondenterna beskrev förhör på plats i rättssalen som bland annat mer levande och känslomässigt engagerande. Resultaten diskuteras avseende likheter och skillnader mellan olika grupper av rättspraktiker och konsekvenser av teknikens tillämpning inom rättsväsendet.

* Denna artikel har genomgått kvalitetsgranskning genom s.k. peer review (granskning av jämlike). Angående detta förfarande se vidare *Riktlinjer för bedömning av vetenskapliga artiklar* på <http://www.svjt.se/skrivregler/>.

¹ Vi vill uttrycka ett stort tack till alla de rättspraktiker som deltog i denna studie, samt till Carin Wadenstein Angelholm och Maria Dellenmark-Blom för deras hjälp med insamling och kategorisering av data. Undersökningen har finansierats med medel från Brottsoffermyndigheten, som har tilldelats Sara Landström. Rättsvetaren Eric Bylander involverades i projektet efter studiens praktiska genomförande.

1 Inledning

Videospelningar har varit i allmänt bruk inom olika delar av rättsväsendet sedan 1980-talet.² Senare har även videokonferenser kommit att tas i bruk.³ Bättre utnyttjande av modern videoteknik i olika former var en central del av processlagstiftningsreformen *En modernare rättegång* (EMR), som trädde i kraft den 1 november 2008. Denna reform har inneburit att flera olika presentationsformat numera tillämpas jämsides i domstolarna. Utöver traditionell och tekniskt förmedlad skriftlighet samt omedelbar muntlighet förekommer medierad presentation av muntliga utsagor genom uppspelning av *ljud-* eller *ljud- och bildinspelningar* samt deltagande i sammanträde inför rätten genom *ljud-* eller *ljud- och bildöverföring*.⁴ Den som deltar i ett sammanträde genom ljud- eller ljud- och bildöverföring anses, enligt 5 kap. 10 § fjärde st. rättegångsbalken (RB) ha inställt sig inför rätten. Enligt huvudreglerna i 6 kap. 6 § första st. respektive 35 kap. 13 § andra st. RB ska en berättelse som lämnas i bevis syfte i tingsrätt dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning, vilken läggs fram i hovrätten i stället för ett nytt förhör där efter överklagande dit.

Idag är användning av ljud- och bildinspelningar samt ljud- och bildöverföring etablerade företeelser inte endast i domstol, utan i den så kallade rättskedjans alla länkar och denna användning lär komma att öka. Nyligen föreslog Förundersökningsutredningen att förhör under förundersökningen i högre utsträckning än idag ska dokumenteras genom ljud- eller ljud- och bildinspelning och att sådan dokumentation ska författningsregleras.⁵ Mot denna bakgrund är frågan hur sådan teknik påverkar rättspraktikers bedömningar av exempelvis trovärdighet högaktuell.

Inom ramen för sin doktorsavhandling *CCTV, Live and Videotapes* studerade Sara Landström psykologiska effekter av tre olika presentationsformat: fysisk närvaro (där och nedan betecknat *live*), videokonferens och videospelade förhör.⁶ Hennes studier visade, i likhet med forskning från bland andra USA och Storbritannien, att förhörspersoner och deras utsagor kan komma att bedömas helt olika beroende på vilket presentationsformat som används för att låta domstolens ledamöter ta del av dessa. Liveförhör tenderar att resultera i att beslutsfattare gör mer positiva bedömningar av förhörspersonen jämfört

² I RH 1987:65, vilket avsåg ett sexualbrottmål avgjort av en hovrätt i september 1986, nämns för första gången i refererad praxis en svensk domstols användning av videospelade förhör, i det fallet med en underårig målsägande.

³ Om utvecklingen av domstolarnas användning av kommunikationsteknik se Bylander, E. (2006), *Muntlighetsprincipen — En rättsvetenskaplig studie av processuella handläggningsformer i svensk rätt*, Iustus, s. 280 ff.

⁴ De kursiverade termerna, vilka infördes i rättegångsbalken som ett led i EMR-reformen, är avsedda att vara mer teknikneutrala uttryck för det som tidigare har kallats *videospelningar* och *videokonferens*, se prop. 2004/05:131 s. 88 och 223 ff.

⁵ SOU 2011:45 s. 215 ff.

⁶ Landström, S. (2008), *CCTV, Live and Videotapes: How Presentation Mode Affects the Evaluation of Witnesses*, Psykologiska institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg (även e-publicerad).

med om förhöret presenteras via ett videoformat. Bland annat uppfattas förhörspersoner som mer trovärdiga (exempelvis mer sympatiska och tillmötesgående) om de hörs live jämfört med att de hörs via video.

Denna artikel inleds med en kort sammanfattning av faktorer som Högsta domstolen (HD) har rekommenderat underinstanserna att ta hänsyn till vid bedömningar av trovärdighet och tillförlitlighet,⁷ och vad psykologisk forskning visat rörande dessa faktorer. Därefter fokuserar vi på vad psykologisk forskning visat om presentationsformatets roll vid sådana bedömningar, innan vi övergår till att presentera den enkätstudie bland svenska rättspraktiker som ligger till grund för artikeln.

2 Riktlinjer för bedömning av trovärdighet och tillförlitlighet

Det är en omdiskuterad fråga hur domstolarnas bevisvärdering ska gå till i ett system byggt på fri bevisvärdering, som den svenska brottmålsrättegången.⁸ Även om det principiellt kan ifrågasättas har HD påtagit sig uppgiften att i sin praxis lägga fast riktlinjer för hur bevisvärderingen ska gå till. I sin dom i fallet NJA 2004 s. 176 uttalade HD bland annat följande under rubriken *Riktlinjer för bevisbedömningen*:⁹

Även om utgångspunkten för bevisbedömningen i avsaknad av särskilda bevisregler måste vara det generella beviskrav som gäller i brottmål och principen om fri bevisföring får det [- -] anses naturligt att riktlinjer för bevisbedömningen läggs fast i praxis. [- -] Det bör emellertid betonas att riktlinjer av det nu berörda slaget måste behandlas med försiktighet och urskiljning. Vilka faktorer som är av betydelse för bedömningen av om uppsåt förelegat växlar, i likhet med vid andra bevisbedömningar, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

Reservationerna till trots har HD:s riktlinjer fått stor uppmärksamhet av såväl lägre domstolar som andra rättsaktörer. Exempelvis har Riksåklagaren uttalat följande:¹⁰

⁷ I denna artikel används begreppet *tillförlitlighet* för att beskriva om en förhörspersons utsaga är pålitlig eller ej. Med *trovärdighet* avses hur pålitlig förhörspersonen uppfattas. En förhörsperson kan anses trovärdig samtidigt som hans eller hennes utsaga anses otillförlitlig, och en förhörsperson som ger ett icke trovärdigt intryck kan avge en utsaga som anses tillförlitlig, se Vrij, A. (2008): *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities*, 2 uppl., John Wiley & Sons, Chichester. NJA 2007 s. 547 utgör ett på exempel HD:s användning av dessa begrepp; jfr Schelin, L. (2007) *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Norstedts Juridik, Stockholm (utgiven som stencil 2006), s. 233 ff.

⁸ Se bl.a. Schelin (2007), i föregående not a.a., främst kap. 3, och Ekelöf, P.O., Edelstam, H. & Heuman, L. (2009). *Rättegång: Fjärde häftet*, 7 uppl., Norstedts Juridik, s. 172 ff. med hänvisningar.

⁹ Referatet s. 199 f.

¹⁰ I sin svarsskrift den 5 mars 2009 i HD-mål nr B 470-09 (Dnr ÅM 2009/1139), som finns tillgänglig på <http://www.aklagare.se>. HD meddelade inte prövningstillstånd. De avgöranden som Riksåklagaren angav var NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446, NJA 1993 s. 616 och NJA 2005 s. 712.

Högsta domstolen har således genom bl.a. de angivna avgörandena lagt fast riktlinjer för beviskraven i mål om sexualbrott och om bevisvärdet av videoinspelade förhör när målsäganden är minderårig och inte har hörts under huvudförhandlingen. [- - -] Av Högsta domstolens avgöranden kan man också läsa ut konkreta riktlinjer för tillämpningen i det enskilda fallet. [- - -] Mitt bestämda intryck är att domstolarnas bevisvärdering i målet står i överensstämmelse med de riktlinjer som Högsta domstolen lagt fast. [- - -] Min bedömning är också att riktlinjerna har fått genomslag i underrättspraxis och jag kan inte finna att hovrätten i det här målet har gått ifrån Högsta domstolens vägledande principer.

I sin rättsvetenskapliga doktorsavhandling framlagd vid Stockholms universitet år 2006 beskriver och analyserar Lena Schelin ett flertal faktorer som HD har bedömt vara väsentliga vid bedömningar av en målsägandets utsagas tillförlitlighet.¹¹ Av genomgången i avhandlingen framgår bland annat att HD gjort gällande följande. En sann utsaga är lång, sammanhängande, klar och detaljerad. Vidare är den konstant över flera utsagor liksom inom en och samma utsaga. Den sanna utsagan är vidare trovärdig, bär det självupplevdas prägel och innehåller inte svårförklarliga punkter. Eventuella svagheter i utsagan kan förklaras. Utöver detta har den målsägande presenterat alla fakta som är av central betydelse i ett tidigt skede av utredningen. HD har också uttalat att den målsägandes kroppsspråk kan vara av betydelse vid bedömningar av trovärdighet, till exempel om den målsägande uppvisar adekvata känsloreaktioner eller ej.

Efter år 2006 har HD reviderat dessa rekommendationer något. I det avgörande vi anser vara viktigast, NJA 2010 s. 671, uttalade HD angående målsägandens utsaga i mål om sexualbrott, som det där var fråga om:¹²

Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.

Den mest beaktansvärda skillnaden jämfört med tidigare var att HD här tog starkare avstånd från att vid bedömningen av målsägandes trovärdighet beakta icke-verbala faktorer.

¹¹ Schelin, L. (2007), i not 7 ovan a.a. För våra syften med denna artikel har vi funnit att Schelins *beskrivningar* av HD-praxis i aktuella avseenden utgör en lättillgänglig och fullgod utgångspunkt.

¹² Domskälens punkt 8. I ett särskilt tillägg uttalade referenten, justitierådet Göran Lambertz med hänvisning till Schelin (2007), i not 7 ovan a.a., bl.a. att "[b]eteendevetenskaplig forskning visar att det ofta görs felaktiga antaganden om vilka omständigheter som är relevanta för trovärdighetsbedömningen [- - -]".

Det finns idag omfattande forskning inom psykologin om vad som kännetecknar påhittade respektive sanna utsagor; denna forskning har visat att flera faktorer som många tror är tecken på lögn faktiskt inte är det. Till det senare hör de allra flesta faktorer som rör en persons kroppsspråk: en lögnare brukar till exempel varken röra sig på ett visst sätt eller undvika ögonkontakt.¹³ Beträffande andra faktorer som HD har rekommenderat underinstanserna att ta hänsyn till har psykologisk forskning visat följande: Sanna utsagor brukar de facto vara längre,¹⁴ klarare,¹⁵ och mer detaljerade¹⁶ än påhittade utsagor. Däremot är påhittade utsagor minst lika konstanta över utsagetillfällena som sanna utsagor; dvs. en person som talar sanning ändrar sin utsaga mellan olika utsagetillfällena i ungefär lika stor utsträckning som en som ljuger.¹⁷ När det gäller övriga faktorer som HD framhållit går det i dagsläget inte att säga huruvida de är användbara vid bedömningar av tillförlitlighet eftersom dessa faktorer ännu inte har utvärderats beteendevetenskapligt. Dock leder ofta användning av ett flertal (jämfört med ett fåtal) kriterier till mer korrekta tillförlitlighetsbedömningar.¹⁸

Psykologisk forskning har även identifierat ett flertal faktorer som påverkar hur trovärdig en målsägande uppfattas. Några av dessa faktorer är den målsägandes etnicitet,¹⁹ kön,²⁰ känslouttryck vid berättandet²¹ och det presentationsformat genom vilket den målsägande presenteras.²²

3 Presentationsformatets roll vid trovärdighetsbedömningar

Landström har visat att vuxna och barn²³ bedöms som mer tillförlitliga och trovärdiga när de förhörs live jämfört med när de förhörs via ett

¹³ DePaulo, B.M., Lindsay, J.J., Malone, B.E., Muhlenbruck, L., Charlton, K., & Cooper, H. (2003). Cues to deception. *Psychological Bulletin*, 129, s. 74–118.

¹⁴ Sporer, S.L., & Schwandt, B. (2006). Paraverbal indicators of deception: A meta analytic synthesis. *Applied Cognitive Psychology*, 20, s. 421–446.

¹⁵ Masip, J., Sporer, S.L., Garrido, E., & Herrero, C. (2005). The detection of deception with the Reality Monitoring approach: A review of the empirical evidence. *Psychology, Crime & Law*, 11, 99–122; Willén, R.M., & Strömwall, L.A. (in press). Offenders' lies and truths: An evaluation of the Supreme Court of Sweden's criteria for credibility assessment. *Psychology, Crime and Law*.

¹⁶ Vrij (2008), i not 7 ovan a.a.

¹⁷ Strömwall, L.A., Granhag, P.A., & Jonsson, A-C. (2003). Deception among pairs: "Let's say we had lunch and hope they swallow it!". *Psychology, Crime, & Law*, 9, s. 109–124.

¹⁸ Vrij, A. (2005). Criteria-Based Content Analysis: A qualitative review of the first 37 studies. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11, s. 3–41.

¹⁹ Lindholm, T. (2008). Validity in judgments of high- and low-accurate witnesses of own and other ethnic groups. *Legal and Criminological Psychology*, 13, s. 107–121.

²⁰ Lindholm, T., & Christianson, S-Å. (1998). Gender effects in eyewitness accounts of a violent crime. *Psychology, Crime & Law*, 4, s. 323–329.

²¹ Ask, K., & Landström, S. (2010). Why emotions matter: Expectancy violation and affective response mediate the emotional victim effect. *Law and Human Behavior*, 34, s. 392–401.

²² Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

²³ Barnen som medverkade i de beskrivna studierna var mellan 8 och 11 år gamla.

videoformat.²⁴ En förklaring till detta är att videoformat inte ger den direkta och mer levande upplevelsen av förhörspersonen som den fysiska närvaron erbjuder (se mer om teorin *The Vividness Effect* nedan).

Utländska psykologiska studier har visat att barn (i åldrarna 5–11 år) som förhöras via videokonferens eller via en videoinspelning är mer avslappnade och ger såväl mer korrekta som mer detaljerade ut-sagor. Barn kan även i högre grad stå emot ledande frågor när de inte närvarar i rättssalen. Likväl bedömer rätten (i studierna bestående av en jury) ofta barn som förhöras via video och videokonferens mer negativt än när den bedömer barn som förhöras live inför rätten. Barnen bedöms som mindre trovärdiga, ärliga, korrekta, detaljerade, trevliga, intelligenta och säkra på sina utsagor.²⁵ Studier har även visat att när barn förhöras omedelbart inför rätten är sannolikheten större att den tilltalade bedöms vara skyldig till brottet (sexuella övergrepp).²⁶ Landström har visat på liknande resultat:²⁷ De barn som förhördes live bedömdes som mer trovärdiga än de som förhördes via videokonferens. De barn som förhördes via videokonferens bedömdes i sin tur som mer trovärdiga än de som förhördes via videoinspelningar. Dock rapporterade en större andel av de barn som förhördes live att de var nervösa och osäkra, jämfört med de barn som förhördes via ett videoformat.

I Sverige förhöras barn under 15 år sällan omedelbart inför domstol.²⁸ I brottmål tas barnets utsaga i stället upp under de, i dessa fall så gott som alltid videoinspelade, polisförhör som hålls under förundersökningen.²⁹ Det finns förvisso ingen regel som säger att ljud- eller bildupptagning ska ske vid förhör under förundersökningen, men det förekommer numera vid många förhör, även med vuxna förhörspersoner.³⁰ När det gäller förhör med barn i sexualbrottmål uttalade Justitieutskottet redan 1994 att man utgår från att möjligheten att videoinspela förhör, av hänsyn till barnet, ”i största möjliga utsträckning” utnyttjas, men pekade ”samtidigt [...] på kravet på fullgod bevisning”.³¹

²⁴ Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

²⁵ T.ex. Goodman, G.S., Myers, J.E.B., Qin, J., Quas, J.A., Castelli, P., Redlich, A.D., et al. (2006). Hearsay versus children's testimony: Effects of truthful and deceptive statements on jurors' decisions. *Law and Human Behavior*, 30, s. 363–401.

²⁶ Se Ross, D.F., Hopkins, S., Hanson, E., Lindsay, R.C.L., Hazan, K., & Eslinger, T. (1994). The impact of protective shields and videotape testimony on conviction rates in simulated trial of sexual abuse. *Law and Human Behavior*, 18, s. 553–566.

²⁷ Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

²⁸ Jfr 36 kap. 4 § RB om vittnen under 15 år, enligt vilken rätten med hänsyn till omständigheterna prövar om han eller hon alls får höras som vittne; motsvarande regel finns inte för målsägande, jfr 37 kap. RB.

²⁹ Se *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn: Handbok*, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, maj 2006 (uppdaterad juli 2007; tillgänglig på <http://www.aklagare.se>) s. 14 ff.

³⁰ Se SOU 2011:45 s. 198. Förundersökningsutredningen har nyligen föreslagit att dokumentation av förundersökningsförhör genom inspelning av ljud eller ljud och bild ska lagregleras, a.bet. s. 220 ff.

³¹ Bet. 1993/94:JuU25 s. 20; jfr SOU 2011:45 s. 198, där det oriktigt påstås att utskottet ”uttalat att dessa [förhör] alltid bör spelas in på video”.

Studier kring rättspraktikers inställning till ny videoteknik har utförts i Storbritannien och Australien (under 1990-talet) i samband med att man där införde videokonferens vid förhör av barn i domstol. Rättspraktiker (domare, åklagare, advokater, poliser, jurymedlemmar och socialarbetare) var överlag positiva till införandet och användningen av videokonferens vid förhör av barn. Tekniken ansågs skydda barnen från den starka stress och oro som ofta är förknippad med att förhöras inför den tilltalade i rätten. Detta i sin tur ansåg de kunna leda till mer korrekta och utförliga utsagor. Samtidigt uttryckte de en oro över att videokonferens inte skulle ha en lika stark inverkan på rätten som en omedelbart lämnad utsaga.³²

Med hänsyn till vad vi ovan presenterat rörande resultaten från empirisk psykologisk forskning på området kan dessa rättspraktikers oro anses befogad. Oron har också stöd i psykologisk teori. Enligt teoribildningen bakom *The Vividness Effect* tenderar information att bli mer övertygande ju mer levande (eng. *vivid*) den uppfattas som.³³ Ju mer detaljrik, konkret och känslomässigt engagerande (dvs. levande) informationen är, desto mer tillförlitlig upplevs den vara. Enligt *The Vividness Effect* är också närheten i tid och rum till vittnesmålet av betydelse för hur levande utsagan kommer att uppfattas. Videokonferensen äger rum i realtid och ger därför en mer direkt upplevelse än videoinspelningar, men inte lika direkt och levande som om förhöret hade hållits på plats i rättssalen. Ju närmare i tid och rum man kommer vittnesmålet desto mer trovärdigt kommer det således att bedömas. Kort sagt, det medium som tillämpas för att låta domstolen ta del av en förhörspersons utsaga kan kraftigt påverka hur personen och utsagan bedöms av rätten. Som redovisats ovan stöds detta av såväl teori som av vetenskaplig empiri.

4 Vår studie

Syftet med denna studie var att kartlägga svenska rättspraktikers uppfattningar om presentationsformatets betydelse för bedömningar av vuxna målsägandes tillförlitlighet och trovärdighet. På grundval av tidigare forskning predicerades³⁴ att många rättspraktiker skulle vara positiva till tekniken eftersom den kan minska den stress och oro som målsägande ofta upplever av att förhöras på plats i rättssalen.³⁵ Samtidigt predicerade vi att de, om än positiva till tekniken, skulle föredra förhör på plats i rättssalen framför förhör via ett videoformat. När-

³² Cashmore, J., & de Haas, N. (1992). *The use of closed circuit television for child witnesses in the ACT*. Sydney: Australian Law Reform Commission; Davies, G., & Noon, E. (1991). *An evaluation of the live link for child witnesses*. London: Home Office; Murray, K., *Live television link: An evaluation of its use by child witnesses in Scottish criminal trials*. Scottish Office: Central Research Unit, 1995.

³³ Nisbett, R., & Ross, L. (1980). *Human inference: Strategies and shortcomings of social judgment*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.

³⁴ *Prediktion* är en vanlig term inom hypotestestande forskning. Termen är synonym med *hypotes* och *förutsägelse*.

³⁵ T.ex. Davies & Noon (1991) i not 32 ovan a.a.

mast självfallet ger ju live ett mer levande intryck än video.³⁶ Därtill ville vi undersöka eventuella likheter och skillnader i åsikter om tekniken mellan olika grupper inom rättsväsendet (poliserna, nämndemän, åklagare och lagfarna domare; de sistnämnda betecknar vi nedan *domare*).

4.1 Metod

4.1.1 Enkät

En enkät distribuerades postledes under våren 2009 till slumpvis utvalda tingsrätter, hovrätter, åklagarkammare och polisstationer runtom i Sverige. Respondenter var poliserna, nämndemän, åklagare och domare. Alla poliserna var utbildade barnutredare, vilket innebär att de har viss kännedom om videokonferens och videoinspelade förhör (eftersom, så gott som, samtliga förhör med barn idag spelas in via video). Deltagandet var frivilligt och anonymt. Enkäten bestod av ett sextiotal frågor som rörde respondenternas inställning till användningen av videokonferens i domstolar och videoinspelade tingsrättsförhör. Frågorna som ingick i enkäten var noggrant utvalda med utgångspunkt i tidigare forskning på området.³⁷ 17 av dessa frågor utgör fokus för denna studie och dessa frågor rörde muntliga utsagor och vuxna målsägande (se Appendix för en fullständig förteckning över frågorna).³⁸

Frågorna utgjordes huvudsakligen av påståenden som respondenten fick ta ställning till genom skattningar på en skala. Påståendena rörde olika aspekter av tillförlitlighet och trovärdighet i relation till videotekniken, t.ex. hur respondenterna ansåg att bevisvärde, rimlighet och möjlighet till kritisk granskning påverkas av videotekniken jämfört med om förhöret skulle ha hållits på plats i rättssalen. Ställningstagandet gjordes genom skattningar på en av två femgradiga skolor: en där respondenten fick återge en negativ (-2), neutral (0) eller positiv (+2) inställning till varje enskilt påstående, och en annan som sträckte sig från 1 (*Stämmer inte alls*) till 5 (*Stämmer helt*). Dessa svar rapporteras i resultatsektionen under delrubriken *Kvantitativ analys* i 4.2.1 nedan och i *Tabell I*. Anledningen till att två olika skalor användes var att en del frågor inte lämpade sig för den förstnämnda skalan.

Skattningarna kompletterades med öppna frågor där respondenterna i fri text fick beskriva vilka för- och nackdelar de såg med videokonferens respektive videoinspelade tingsrättsförhör med vuxna målsägande (se fråga 8 respektive fråga 9 i Appendix). Ungefär hälften av

³⁶ Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

³⁷ T.ex. Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

³⁸ I enkäten ingick även frågor som rörde skriftliga utsagor och frågor om barn som målsägande. I denna artikel presenteras dock endast svaren på frågor som rörde muntliga utsagor och vuxna målsägande. De frågor som rörde skriftliga utsagor och hur dessa bör presenteras inför rätten utgjorde fokus för en magisteruppsats som 2009 lades fram vid Psykologiska institutionen, Göteborgs Universitet: *Rättsskipares uppfattningar om skriftliga vittnesmål* av Carin Wadenstein Angelholm. Frågorna som rörde barn kommer att utgöra fokus för en annan artikel.

respondenterna besvarade dessa öppna svarsalternativ. Svaren kategoriserades på ett datadrivet sätt (dvs. respondenternas svar kategoriserades, utan särskilda grundantaganden eller föregående teori, utifrån förekommande svar), och utgör de resultat som presenteras under rubriken *Kvalitativ analys* under 4.2.2 och i *Tabell II* och *III* nedan. För att fastställa att kategoriseringen inte var godtycklig eller subjektiv genomfördes den av två personer som båda utförde samma arbete oberoende av varandra. Överensstämmelsen mellan dessa två personer, som beräknades genom att se hur väl deras kategoriseringar korrelerade med varandra, var mycket god ($r = .87$). Utöver detta samlades demografiska data in rörande yrke, ålder, kön och arbetslivserfarenhet.

4.1.2 Deltagare

Underlaget för studien utgjordes av besvarade enkäter från 400 kvinnor och män:³⁹ 101 lagfarna domare, 104 nämndemän, 97 poliser och 98 åklagare. Respondenternas genomsnittliga ålder var för domare 49 år, nämndemän 61 år, poliser 47 år och åklagare 46 år. Antalet år i genomsnitt som respondenterna hade haft sin aktuella befattning inom yrket varierade från 9 till 14 år. Den genomsnittliga tid man hade innehaft befattningen var kortast för domarna och längst för åklagarna.

Tjugo respondenter av 420 föll bort på grund av uteblivna svar i hela avsnitt av enkäten (t.ex. rörande videokonferens). Ofta hänvisade då respondenten till bristande erfarenhet som orsak till att hon eller han inte svarade. Efter dessa bortfall kvarstod enkäter från 400 respondenter och det är således dessa som utgör underlaget för alla analyser.

4.1.3 Analys

För att undersöka hur rättspraktikerna ställde sig till videotekniken utfördes en s.k. multivariat variansanalys (MANOVA)⁴⁰ med rättspraktiker (domare vs nämndemän vs poliser vs åklagare) som oberoende variabel och deltagarnas skattningar rörande tillförlitlighet och trovärdighet som beroendevariabel. En sådan analys gjordes för svaren som rörde videokonferens, och ytterligare en för svaren som rörde videoinspelade tingsrättsförhör.⁴¹ Utöver dessa kvantitativa analyser sammanställdes och kategoriserades respondenternas fritext-svar (kva-

³⁹ Enkäterna distribuerades av administratörer vid respondenternas arbetsplatser, varför svarsfrekvensen inte kan fastställas.

⁴⁰ En multivariat variansanalys (MANOVA) är en statistisk metod som används för att undersöka oberoende variablers (t.ex. deltagares yrken) eventuella påverkan på flera korrelerade beroendevariabler (t.ex. på bedömning av utsagors detaljrikedom, rimlighet och bevisvärde).

⁴¹ En sammanfattning av de kvantitativa analyserna återges i denna artikel. För att ta del av en fullständig förteckning av samtliga analyser och resultat vänligen kontakta Sara Landström.

litativ analys) rörande de för- och nackdelar de såg med videokonferens respektive videoinspelade tingsrättsförhör.

4.2 Resultat

4.2.1 Videokonferens i domstolar

Kvantitativ analys: I linje med vår första prediktion var respondenterna överlag positiva till användningen av videokonferens vid förhör med målsägande under rättegång (se *Tabell I*). Om än deltagarna var positiva till detta så ansågs muntliga förhör, i linje med vår andra prediktion, ändå vara att föredra. En utsaga som avgetts live ansågs bland annat framstå som mer rimlig, få ett högre bevisvärde, bättre kunna beskriva förhörspersonens känslouttryck och ge ett bättre underlag för att kritiskt granska utsagan. Poliserna var generellt sett mer positiva till användningen av tekniken än de övriga tre grupperna. De faktorer som påverkade denna positiva inställning var att de i högre utsträckning än de övriga bedömde att videokonferens (jämfört med muntliga förhör) kan minska den målsägandes stress och därmed öka utsagans korrekthet.

Kvalitativ analys: Vid analys av videoteknikens fördelar visade det sig att respondenterna angav något olika fördelar utifrån vilken grupp de tillhörde. Praktiska och ekonomiska fördelar var det vanligaste svaret bland domare och åklagare. Nämndemän och poliser däremot såg omsorgen om målsägande som den främsta fördelen; dvs. att den målsägande slipper uppleva det känslomässiga obehag som ofta är förknippat med att närvara i rättsalen (t.ex. att möta den tilltalade).⁴²

När det gällde nackdelarna var de fyra grupperna överens om att den främsta nackdelen med videokonferens är att det, i linje med vår andra prediktion, är mindre levande och direkt än ett liveförhör. Till exempel hänvisade man till att videoformatet inte blir lika känslomässigt engagerande som när förhöret sker på plats inne i rättsalen. Vidare ansåg domarna att tekniska problem med videokonferens, såsom att tekniken inte fungerar när den ska, var en stor nackdel och de uttryckte oro över att tvingas förlita sig på tekniken i alltför hög utsträckning. Nämndemännen ansåg att videokonferens begränsar möjligheterna att uppfatta den målsägandes kroppsspråk och känsloreaktioner. Grupperna poliser och åklagare var överens om att en viktig nackdel med videokonferens är att man får ett sämre underlag för att göra bedömningar av trovärdighet och tillförlitlighet. Vidare uttryckte poliser och åklagare oro för att förtroendet för processen riskerar att försämrans när videokonferens tillämpas, t.ex. att processen kan upplevas som ojämlig om en part hörs i rättsalen och den andra via videokonferens.

⁴² Om sådant obehag se t.ex. Goodman, G.S., Tobey, A., Batterman-Faunce, J., Orcutt, H., Thomas, S., Shapiro, C., et al. (1998). Face-to-face confrontation: Effects of closed-circuit technology on children's eyewitness testimony and jurors' decisions. *Law and Human Behavior*, 22, s. 165–302. Jfr Bylander (2006), i not 3 ovan a.a., s. 309 f. angående användning av ljud- och bildöverföring i s.k. rättsfall.

I *Tabell II* listas kort innebörden av respektive svarskategori och i *Tabell III A* finns en fullständig förteckning över de för- och nackdelar som rapporterades av respektive grupp.

4.2.2 Videoinspelade tingsrättsförhör

Kvantitativ analys: I likhet med resultaten rörande videokonferens, och i linje med vår första prediktion, var samtliga grupper överlag positiva till såväl videoinspelning av förhör i tingsrätten som uppspelning av dessa i hovrätten (se *Tabell I*). Domare var dock mindre positiva än övriga grupper till uppspelningen av videoinspelade tingsrättsförhör i hovrätten.⁴³

Samtidigt som respondenterna var positiva till tekniken så föredrog samtliga grupper muntliga förhör (framför videoinspelade tingsrättsförhör) när tillförlitlighet och trovärdighet behöver bedömas. Detta var i linje med vår andra prediktion. Till exempel ansåg man att muntliga förhör gör den målsägandes utsaga mer rimlig och övertygande, och att muntliga förhör på ett bättre sätt förmedlar den målsägandes känsloutryck. Respondenterna var dock samtidigt överens om att muntliga förhör kan vara mer stressande för den målsägande och att denna stress reduceras genom bruket av videoinspelade tingsrättsförhör.

Polisernas åsikter utmärkte sig från de övrigas på två sätt: Poliserna var ännu mer positiva än de övriga till muntliga förhör när bedömningar av tillförlitlighet och trovärdighet behöver göras. Samtidigt ansåg de i högre utsträckning än de andra att man måste ta hänsyn till den ökade stress som liveförhör innebär för den målsägande (dvs. att video är att föredra framför muntliga förhör av hänsyn till den målsägandes psykiska välbefinnande).

Kvalitativ analys: De fyra grupperna var, i linje med vår första prediktion, överens om att den främsta fördelen med videoinspelade tingsrättsförhör är att den målsägande slipper stressen av att bli hörd på nytt och besöka rätten ännu en gång, liksom att behöva möta den tilltalade (se *Tabell III B*). Vidare ansåg alla fyra grupperna att videoinspelade tingsrättsförhör är fördelaktigt på grund av att det är praktiskt och ekonomiskt.

Respondenterna var även överens om att den största nackdelen med videoinspelade tingsrättsförhör är att det kan innebära en sämre rättssäkerhet. Med detta menades t.ex. att om något går fel i tingsrätten så finns det inte samma möjligheter (som före EMR-reformen) till en ny prövning, att förhörspersonen inte kan korrigera sin utsaga eller göra tillägg i hovrätten, och att videoinspelade förhandlingar kan ge ett försämrat förtroende för rättsapparaten. Vidare menade respondenterna att videoinspelningar utgör ett sämre underlag än liveförhör vid bedömningar av trovärdighet och tillförlitlighet samt att videoutsagor blir mindre levande och direkta.

⁴³ Ingen skillnad förelåg mellan hovrättsdomare och tingsrättsdomare.

4.3 Diskussion

Syftet med studien var att undersöka rättspraktikers inställning till modern videoteknik i domstol. Vi hade vår utgångspunkt i de rättspsykologiska studier som gjorts kring ämnet och som visat att förhörspersoner och deras utsagor kan komma att bedömas på olika sätt beroende på vilket presentationsformat som används. I linje med våra prediktioner på grundval av tidigare internationell forskning fann vi att respondenterna överlag var positiva till videotekniken, men att de likväl föredrog muntliga förhör omedelbart inför rätten. Argumenten för sådana förhör var att en utsaga som avgetts live framstår som rimligare och att det är lättare att avläsa förhörspersonens känslouttryck om utsagan avges på plats i rättsalen. Vidare ansåg man att liveförhör ger ett bättre underlag för kritisk granskning och att liveutsagan får ett högre bevisvärde.

Angivna uppfattningar kan anses vara kopplade till den på goda grunder ifrågasatta föreställningen att en persons kroppsspråk i sig utgör värdefull information vid bedömningar av huruvida en person talar sanning eller ej, som vi har behandlat under 2 ovan. I de uppdaterade riktlinjer som kommer till uttryck i det ovan behandlade fallet NJA 2010 s. 671 uttalade HD att det många gånger ställer sig svårt att bedöma en utsaga med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt. De nya riktlinjerna ligger mer än de tidigare i linje med beteendevetenskaplig forskning.⁴⁴

Respondenternas svar är alltså mindre väl förenliga med HD:s senaste riktlinjer, men ligger i linje med tidigare rekommendationer (med betydligt svagare beteendevetenskapligt stöd) där en målsägandes kroppsspråk och allmänna intryck ansågs vara av större betydelse vid trovärdighetsbedömningar. Åtminstone ett par hovrättsdomar i sexualbrottmål från maj 2011 ger indikationer på att de uppdaterade riktlinjerna är svåra att ta till sig.⁴⁵ Hovrätterna hänvisar till NJA 2010 s. 671 och vad som i riktlinjerna anges om det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer. Endast några rader längre ned anges likväl att respektive målsägandes berättelse inte präglas av någon påtaglig inlevelse i beskrivningen respektive har framförts tämligen känslolokalt. Rättspsykologiskt betraktade utgör sådana iakttagelser delar av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av *icke-verbala faktorer* i övrigt. Det tycks alltså finnas anledning för HD att förtydliga hur man för sin del ser på vad som utgör faktorer av detta slag.

Våra resultat tyder på att utsagor i svenska domstolar kan komma att bedömas olika beroende på om utsagorna presenteras i tingsrätt

⁴⁴ DePaulo m.fl. (2003), i not 13 ovan a.a.

⁴⁵ Domar den 6 respektive den 16 maj 2011 från Hovrätten över Skåne och Blekinge, i mål nr B 622-11, och Svea hovrätt, i mål nr B 2354-11.

(live) eller i hovrätt (video). Om domare och nämndemän upplever bevisning på olika sätt som en konsekvens av ett ändrat presentationsformat så är det möjligt att skillnader i presentationsformatet — som åtminstone enligt vad som normativt fastställdes vid tillkomsten av EMR⁴⁶ inte skall ha betydelse — i förlängningen bidrar till olika domslut. EMR förväntades leda till att andelen mål som ändrades i hovrätten skulle minska. Enligt Levén och Wersäll har det dock inte blivit så.⁴⁷ Det kan idag inte uteslutas att de olika presentationsformaten utgör åtminstone en del av förklaringen när det gäller s.k. trovärdighetsmål. Psykologisk vetenskaplig empiri och teori predicerar ju att videoinspelade utsagor uppfattas som mindre trovärdiga än utsagor som presenterats på plats i rättsalen.⁴⁸ Således predicerar detta i sin tur ändrade domar mellan tingsrätt och hovrätt i trovärdighetsmål. Framtida utvärderingar och ytterligare forskning skulle kunna klargöra huruvida detta är fallet eller ej.⁴⁹

Att muntliga utsagor anses vara mer trovärdiga än videoutsagor bör även ses i ljuset av att tekniken fortfarande är ny. Många av de problem och brister som rättspraktikerna i denna studie gav uttryck för kan möjligen vara avhjälpta inom några år, dock medan nya kanske uppstår. Här bör också tilläggas att tillämpningen av t.ex. videokonferens ser olika ut vid olika domstolar i Sverige. En del använder det i hög utsträckning och andra mer sällan.⁵⁰ I takt med att EMR blir mer etablerad är det rimligt att anta att oro och barnsjukdomar kan komma att botas.

Avsikten med den aktuella studien var även att studera eventuella likheter och skillnader mellan de fyra grupper som deltog. Vi fann att poliserna överlag var mer positiva till videotekniken, trots att de även rapporterade att liveförhör tenderar att stärka den målsägandes trovärdighet. Här kan tas i beaktande att poliser, och då särskilt barnutredare, förmodligen är den av grupperna som har störst erfarenhet av videoteknik eftersom det sedan många år är nära nog obligatoriskt med videoinspelningar vid polisförhör med barn. Denna erfarenhet rymmer givetvis såväl fördelar som nackdelar. Som positivt kan särskilt lyftas fram teknikens omsorg om den målsägande. Dock är de bekymmer som polisen har haft med videotekniken numera ökända: brusigt ljud, dålig bild och andra tekniska störningar kan i värsta fall ödelägga ett mål. Ett annat bekymmer som är aktuellt inom polisen

⁴⁶ Se Bylander (2006), i not 3 ovan a.a., s. 312 ff., som bl.a. behandlar prop. 2004/05:131, s. 201 ff.

⁴⁷ Levén, S., & Wersäll, F.: En modernare rättegång — hur har det gått?, *SvJT 2011* s. 18.

⁴⁸ T.ex. Landström (2008), i not 6 ovan a.a., respektive Nisbett & Ross, 1980: *The Vividness Effect*.

⁴⁹ En utvärdering av EMR (som föreslogs redan i prop. 2004/05:131, s. 220) pågår och ska senast den 28 september 2012 redovisas av den särskilda utredaren K-G Ekeberg (som för övrigt också var den särskilda utredare som lade fram SOU 2001:103, En modernare rättegång — det ena av EMR-reformens två utredningsben; det andra var Ds 2001:36), se vidare Dir. 2011:79.

⁵⁰ Domstolsverkets rapportserie (2010:3). *Resursfördelningen efter EMR*.

— och som nu delas med tingsrätterna — är bristen på standardiserade inspelningsmetoder. Till skillnad från t.ex. polisen i Norge⁵¹ har man i Sverige inga gemensamma nationella riktlinjer för hur man ska filma. Att så är fallet bör betraktas i ljuset av psykologisk forskning, som har visat att variationer i hur man filmar (t.ex. på vilket avstånd kameran placeras) kan få konsekvenser för hur utsagorna bedöms.⁵² I de s.k. trovärdighetsmålen är det ju vanligen just utsagorna som är av central betydelse för utgången, vilket gör det angeläget att noggrant utreda hur juridiska beslutsfattares bedömningar påverkas av videoformatet.

De olika grupperna i studien var överens om att det finns såväl fördelar som nackdelar med videoinspelade tingsrättsförhör, och i stort var de överens om vilka för- och nackdelar som finns. Att respondenterna angav omsorg om målsägande som en av videoteknikens främsta fördelar är positivt. Tidigare forskning har visat att även om en målsägande bedöms som mindre trovärdig så kan han/hon ändå gynnas av att presenteras via video:⁵³ personen slipper den psykologiska påfrestningen att bli hörd (på nytt) inför rätten vilket ur den målsägandes perspektiv ibland kan vara det viktigaste. Detta är dock en större och mer problematisk fråga som handlar om att balansera den målsägandes trovärdighet mot hans/hennes välbefinnande i relation till rättegången. För den målsägande kan det möjligen bli en kortsiktig omsorg. Vid t.ex. våld i nära relationer kan man tänka sig en stor lättnad för den målsägande att slippa förhöras på plats i rättsalen och där tvingas möta den tilltalade, samtidigt som ett videoförhör i värsta fall försvagar den målsägandes trovärdighet så till den grad att åtalet av det skälet ogillas och förekommande våld kan fortgå.

Syftet med EMR var att skapa en ”rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden”.⁵⁴ Åklagare, domare, poliser och nämndemän var enligt denna studie överens om att videotekniken kan bidra till en såväl mer effektiv som mer ändamålsenlig bevisupptagning. Emellertid ansåg man att den största nackdelen med videoinspelade tingsrättsförhör är att dessa medför en försämrad rättsäkerhet med allt vad det kan innebära.⁵⁵ Detta är anmärkningsvärt och värt att ta på stort allvar. En grund för sådant ifrågasättande var att den målsägandes utsaga kan komma att bedömas som mindre tillförlitlig och trovärdig förmedlad via videoteknik. Att detta resultat ligger i linje med våra prediktioner gör det inte mindre oroväckande, eftersom det innebär att en målsägande kan komma att missgynnas på grund av det presentationsformat som används.

⁵¹ Jfr <http://indicosystems.com/>.

⁵² T.ex. Landström (2008), i not 6 ovan a.a.

⁵³ Goodman, et al. (1998), i not 42 ovan a.a.

⁵⁴ Prop. 2004/05:131, s. 1. Se därtill Bylander, E. Modernare rättegång — och bättre?, *SvJT* 2007 s. 516.

⁵⁵ Om rättssäkerhetsbegreppets oklara omfattning och några av de problem som denna oklarhet innebär se Bylander (2006), i not 3 ovan a.a., bl.a. s. 339 f.

Dessutom verkar det som om domstolarna ännu fäster viss vikt vid det allmänna intryck en förhörsperson ger och icke-verbala faktorer i övrigt. Det sker trots att beteendevetenskaplig forskning visat att detta är en så opålitlig grund för att avgöra om någon ljuger eller talar sanning att sådan information i stort sett är oanvändbar. På sikt skulle det möjligen vara en lämplig åtgärd att införa mer otvetydiga och beteendevetenskapligt baserade riktlinjer för hur domstolarna ska gå tillväga för att bedöma utsagors tillförlitlighet. Med hänsyn till HD:s beredvilighet att tillhandahålla vägledning även på bevisvärderingens område synes alternativet inte vara bevisvärdering som är helt fri från någon typ av riktlinjer. Då bör riktlinjerna vara så välgrundade som möjligt. Samtidigt är det viktigt att beakta risken för att riktlinjerna i den praktiska tillämpningen hanteras som om de vore legala bevisvärderingsregler.⁵⁶

Därtill ansåg respondenterna att om något går fel i tingsrätten finns det inte längre samma möjligheter som före reformen att rätta till felet i högre instans. I hovrätterna har man nämligen intagit en restriktiv hållning till kompletterande förhör av olika slag. Ska EMR-tanken att rättsskipningens tyngdpunkt ska ligga i första instans få genomslag måste hovrätterna vara restriktiva när det gäller att bevilja nya förhör. Samtidigt måste hovrätterna tillåta parterna att ställa nya frågor om det finns goda skäl för det. Frågan hur återhållsamma hovrätterna ska vara har därför återkommande diskuterats.⁵⁷ Med tanke på att presentationsformatet bevisligen kan inverka på beslutsfattares bedömningar av trovärdighet och tillförlitlighet är det problematiskt om endast den ena parten får möjlighet att höras på plats i hovrätten (genom ett kompletterande förhör eller ett omförhör). Den stora vinsten med en restriktiv hållning, sett ur ett rättspsykologiskt perspektiv, är således att samtliga förhör visas på samma sätt i hovrätten vilket gör att ingen part missgynnas för att han eller hon höras via video (medan en annan part höras omedelbart). I detta ljus kan lämpligheten av det ofta förekommande förhållandet att den tilltalade men inte målsäganden deltar i hovrättens huvudförhandling ifrågasättas.⁵⁸

Sammanfattningsvis pekar respondenterna som deltog i studien på såväl ljusglimtar som orosmoln kring den ökade användningen av modern videoteknik i rättssalen. Som särskilt positivt ser vi att omsorg om förhörspersoner lyfts fram som en av videoteknikens främsta fördelar. Bekymmersamt är dock att respondenterna i studien anser att

⁵⁶ En sådan skrivning som man finner i Svea hovrätts dom den 3 november 2011 i mål nr B 4559-11, s. 5, stämmer till eftertanke: "Sammantaget uppfyller målsägande A:s berättelse enligt hovrättens mening många av de kriterier som enligt Högsta domstolen generellt sett talar för en utsagas riktighet." Skillnaden mellan *riktlinjer* och *kriterier* är inte oväsentlig.

⁵⁷ Se t.ex. Bylander, E. Behovet av att ställa ytterligare frågor enligt 35 kapitlet 13 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken, *SvJT 2008* s. 657 samt Levén och Wersäll (2011), i not 47 ovan a.a.

⁵⁸ Jfr prop. 2004/05:131 s. 204 ff.

videotekniken, som numera används dagligen i rättsalar runt om i Sverige, kan komma att ha en negativ inverkan på rättssäkerheten i vid bemärkelse.

Tabell I. Respondenternas inställningar till modern videoteknik i domstol

Svarskategori	Domare	Nämndemän	Åklagare	Poliser
<i>Videokonferens</i>				
Inställning till videolänk	3.40 (1.11) _a	3.37 (0.91) _a	4.49 (0.91) _{ab}	3.80 (0.82) _b
Rimlighet	0.36 (0.61) _a	0.64 (0.81) _b	0.43 (0.66) _{ab}	0.31 (0.57) _a
Bevisvärde	0.41 (0.62) _a	0.58 (0.84) _{abc}	0.71 (0.63) _c	0.69 (0.77) _{bc}
Känslouttryck	0.51 (0.66) _a	0.73 (0.75) _{abc}	0.86 (0.70) _c	0.90 (0.76) _{bc}
Kritisk granskning	0.44 (0.62) _a	0.81 (0.80) _b	0.57 (0.67) _{ab}	0.40 (0.91) _a
Stress	-0.22 (0.91) _a	-0.29 (1.07) _a	-0.53 (0.91) _{ab}	-0.87 (0.86) _b
Korrekthet	0.18 (0.50) _{ac}	0.35 (0.84) _a	0.08 (0.60) _c	-0.11 (0.45) _{bc}
<i>Videospelade tingsrättsförhör</i>				
Inställning till inspelning av videoförhör i tingsrätt	3.49 (1.17)	3.57 (0.96)	3.66 (1.03)	3.71 (0.87)
Inställning till presentation av videoförhör i hovrätt	3.37 (1.25) _a	3.52 (0.94) _b	4.09 (0.83) _b	3.55 (0.87) _b
Rimlighet	0.42 (0.67)	0.63 (0.78)	0.39 (0.67)	0.37 (0.74)
Bevisvärde	0.42 (0.72) _a	0.51 (0.78) _a	0.59 (0.85) _a	1.04 (0.88) _b
Övertygande	0.40 (0.66) _a	0.60 (0.78) _{ab}	0.47 (0.71) _a	0.82 (0.79) _b
Känslouttryck	0.51 (0.67) _a	0.59 (0.77) _{ab}	0.73 (0.68) _{ab}	0.85 (0.75) _b
Stress	-0.26 (0.84) _a	-0.39 (1.00) _a	-0.45 (0.83) _a	-1.00 (0.88) _b
Korrekthet	0.15 (0.62) _{ac}	0.37 (0.83) _c	0.09 (0.58) _{ab}	-0.13 (0.62) _b

Not. Här återges resultaten från de kvantitativa analyserna (frågorna 1–7 respektive 1–8 i Appendix). Frågorna besvarades på en skala från -2 till 2. Tabellen redovisar medelvärden (och standardavvikelse inom parentes). De grupper som skilde sig åt signifikant ($p < .05$, genom Bonferroni post hoc test) i sina svar på frågan, har olika subscript (nedsänkta bokstäver).

Tabell II. Kategorierna av respondenternas åsikter om modern videoteknik

Svarskategori	Innebörd
Fördelar	
Främst fördelar	Respondenten ansåg att det främst, eller uteslutande, fanns fördelar med att använda tekniken.
Praktiskt och ekonomiskt	Respondenten ansåg att tekniken är fördelaktig av främst praktiska eller ekonomiska skäl, t.ex. för att minska arbete och resor eller för att undvika att förhandlingar ställs in om någon inte kan närvara.
Bättre utsaga	Respondenten ansåg att tekniken underlättar för den målsägande att ge en detaljerad utsaga. När det gällde videoinspelade tingsrättsförhör ansåg man t.ex. att detta förbättrade utsagan då förhöret i tid låg närmare gärningen.
Målsägandeomsorg	Respondenten ansåg att det är fördelaktigt att den målsägande slipper onödiga påfrestningar, så som resor, psykologisk stress och att berätta samma sak igen, samt att tekniken kan öka den målsägandes valmöjligheter (t.ex. att närvara eller ej).
Andrahandsval	Respondenten ansåg att tekniken med fördel kan användas i undantagsfall, och att detta är bättre än att telefonförhör och videoinspelade polisförhör används, eller att förhandlingen ställs in.
Tyngdpunkt i första instans (endast videoinspelade tingsrättsförhör)	Respondenten ansåg det fördelaktigt att det med tekniken förtydligas att tyngdpunkten ligger i första instans, genom att bedömningen görs på samma underlag som i tingsrätt. Det nya förfarandet stärker rättssäkerheten.
Nackdelar	
Främst nackdelar	Respondenten ansåg att det främst, eller uteslutande, fanns nackdelar med att använda tekniken.
Det direkta mötet	Respondenten ansåg att tekniken är till nackdel eftersom den skapar distans till den målsägande, gör mötet mindre levande, mindre känslomässigt engagerande och inte gör det möjligt att få ögonkontakt med den som hörs.

Tekniken	Respondenten ansåg att tekniken är till nackdel eftersom det kan uppstå tekniska problem och är resurskrävande samt vidare att man riskerar bli alltför beroende av tekniken och att alla inte har tillgång till den.
Kroppsspråk	Respondenten ansåg att en viktig nackdel är att tekniken gör det svårare att se och avläsa den hördes kroppsspråk och känslouttryck.
Bedömningsunderlaget	Respondenten ansåg tekniken vara till nackdel vid bedömningar av tillförlitlighet och trovärdighet eftersom tekniken erbjuder ett sämre underlag för att t.ex. granska personen och att värdera utsagan samt vidare att användningen av tekniken i sig kan innebära att den målsägande tillskrivs lägre trovärdighet av rätten.
Sämre rättssäkerhet	Respondenten ansåg att tekniken kan underminera förtroendet för rättsprocessen och att processen riskerar upplevas som ojämlig, eller att processen inte tas på allvar samt vidare att om det blir slentrian att använda videoteknik kan det inverka negativt på rättssäkerheten; dessutom kan inte kompletterande eller förtydligande följdfrågor ställas.
Enformigt för ledamöterna (endast videoinspelade tingsrättsförhör)	Respondenten ansåg tekniken vara till nackdel eftersom den gör det enformigt för ledamöterna som blir trötta och uttråkade av att se på många videoinspelningar, liksom att det kan vara en tidsödande process när förhören ska spelas upp i hovrätten.

Not. Här redovisas de kategorier som den kvalitativa analysen resulterade i (se fråga 8 respektive fråga 9 i Appendix).

Tabell III. A) Respondenternas åsikter om modern videoteknik — videokonferens

Svarskategori	Domare	Nämndemän	Åklagare	Poliser
<i>Fördelar</i>				
Främst fördelar	4 (8.7%)	2 (3.8%)	-	1 (1.9%)
Praktiskt och ekonomiskt	23 (50.0%)	13 (25.0%)	21 (48.8%)	6 (11.1%)
Bättre utsaga	2 (4.3%)	1 (1.9%)	1 (2.3%)	7 (13.0%)
Målsägandeomsorg	11 (23.9%)	33 (63.5%)	17 (39.6%)	40 (74.1%)
Andrahandsval	4 (8.7%)	3 (5.8%)	4 (9.3%)	-
Tyngdpunkt i första instans	-	-	-	-
<i>Totalt</i>	<i>46 (100%)</i>	<i>52 (100%)</i>	<i>43 (100%)</i>	<i>54 (100%)</i>
<i>Nackdelar</i>				
Främst nackdelar	2 (4.5%)	3 (6.8%)	2 (5.3%)	-
Det direkta mötet	14 (31.8%)	14 (31.8%)	12 (31.6%)	9 (30.0%)
Tekniken	10 (22.7%)	5 (11.4%)	5 (13.2%)	1 (3.3%)
Kroppsspråk	4 (9.1%)	14 (31.8%)	2 (5.3%)	2 (6.7%)
Bedömningsunderlaget	8 (18.2%)	4 (9.1%)	8 (21.0%)	9 (30.0%)
Sämre rättssäkerhet	6 (13.6%)	4 (9.1%)	9 (23.7%)	9 (30.0%)
Enformigt för ledamöterna	-	-	-	-
<i>Totalt</i>	<i>44 (100%)</i>	<i>44 (100%)</i>	<i>38 (100%)</i>	<i>30 (100%)</i>

Tabell III. B) Respondenternas åsikter om modern videoteknik — videoinspelade tingsrättsförhör

Svarskategori	Domare	Nämndemän	Åklagare	Poliser
<i>Fördelar</i>				
Främst fördelar	1 (3.0%)	2 (5.6%)	6 (16.7%)	-
Praktiskt och ekonomiskt	7 (21.2%)	7 (19.4%)	12 (33.3%)	4 (17.4%)
Bättre utsaga	8 (24.2%)	2 (5.6%)	3 (8.3%)	2 (8.7%)
Målsägandeomsorg	9 (27.3%)	20 (55.6%)	12 (33.3%)	13 (56.5%)
Andrahandsval	-	-	-	-
Tyngdpunkt i första instans	8 (24.2%)	1 (2.8%)	3 (8.3%)	3 (13.0%)
<i>Totalt</i>	<i>33 (100%)</i>	<i>36 (100%)</i>	<i>36 (100%)</i>	<i>23 (100%)</i>
<i>Nackdelar</i>				
Främst nackdelar	-	3 (10.7%)	-	1 (4.8%)
Det direkta mötet	2 (5.9%)	7 (25.0%)	4 (25.0%)	1 (4.8%)
Tekniken	4 (11.8%)	3 (10.7%)	1 (6.3%)	2 (9.5%)
Kroppsspråk	1 (2.9%)	2 (7.1%)	-	1 (4.8%)
Bedömningsunderlaget	6 (17.6%)	3 (10.7%)	3 (18.8%)	6 (28.6%)
Sämre rättssäkerhet	16 (47.1%)	10 (35.7%)	6 (37.5%)	10 (47.6%)
Enformigt för ledamöterna	5 (14.7%)	-	2 (12.5%)	-
<i>Totalt</i>	<i>34 (100%)</i>	<i>28 (100%)</i>	<i>16 (100%)</i>	<i>21 (100%)</i>

Not. Här redovisas resultaten från de kvalitativa analyserna (se fråga 8 respektive fråga 9 i Appendix). Resultaten anges i frekvens (och procent inom parentes).

Appendix

Frågor om videokonferens

1. Överlag är jag *positiv/negativ* till användandet av videokonferens vid förhör av vuxna målsäganden.
2. Min uppfattning är att en utsaga som avges muntligt i rättssalen i allmänhet framstår som *mer/mindre* rimlig, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via videokonferens.
3. Min uppfattning är att en målsägandes utsaga i allmänhet får ett *lägre/högre* bevisvärde om han/hon avger sin utsaga muntligt i rättssalen, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via videokonferens.
4. Min uppfattning är att rättens beslutsfattare i allmänhet påverkas *mer/mindre* av en målsägandes känslouttryck vid ett muntligt förhör i rättssalen, jämfört med om samma känslouttryck avges i ett förhör via videokonferens.
5. Min uppfattning är att det i allmänhet är *lättare/svårare* att kritiskt granska en målsägandes utsaga om han/hon avger sin utsaga muntligt i rättssalen, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via videokonferens.
6. Min uppfattning är att en målsägande som avger sin utsaga muntligt i rättssalen i allmänhet är *mer/mindre* stressad, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via videokonferens.
7. Min uppfattning är att en målsägande som avger sin utsaga muntligt i rättssalen i allmänhet ger en *mer/mindre* korrekt utsaga, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via videokonferens.
8. Vilka för- och nackdelar ser du med att använda videokonferens vid förhör av vuxna målsägande?

Frågor om videoinspelade tingsrättsförhör

1. Överlag är jag *positiv/negativ* till videoinspelning av förhör i tingsrätten.
2. Överlag är jag *positiv/negativ* till presentation av videoinspelade tingsrättsförhör i hovrätten.
3. Min uppfattning är att en utsaga som avges muntligt i rättssalen i allmänhet framstår som *mer/mindre* rimlig, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via ett videoinspelat tingsrättsförhör.
4. Min uppfattning är att en målsägandes utsaga i allmänhet får ett *lägre/högre* bevisvärde om han/hon avger sin utsaga muntligt i rättssalen, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via ett videoinspelat tingsrättsförhör.
5. Min uppfattning är att rättens beslutsfattare i allmänhet påverkas *mer/mindre* av en målsägandes känslouttryck vid ett muntligt förhör i rättssalen, jämfört med om samma känslouttryck avges via ett videoinspelat tingsrättsförhör.
6. Min uppfattning är att det i allmänhet är *lättare/svårare* att kritiskt granska en målsägandes utsaga om han/hon avger sin utsaga muntligt i rättssalen, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via ett videoinspelat tingsrättsförhör.
7. Min uppfattning är att en målsägande som avger sin utsaga muntligt i rättssalen i allmänhet är *mer/mindre* stressad, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via ett videoinspelat tingsrättsförhör.
8. Min uppfattning är att en målsägande som avger sin utsaga muntligt i rättssalen i allmänhet ger en *mer/mindre* korrekt utsaga, jämfört med om samma målsägande avger sin utsaga via ett videoinspelat tingsrättsförhör.

9. Vilka för- och nackdelar ser du med att använda videoinspelade tingsrättsförhör med vuxna målsägande?